

Salamanca, Plaza Mayor

Seisan Salamanca Suurväljakul, kõige majesteetlikumal linnaplatsil, mis Hispaaniast leida, ja mõtlen, et kas siit ta siis hakkab peale. Hispaania. Olen teda oodanud juba San Sebastianis, linnas, mis ajab põhjamaalasel pea segi, sest serveerib meremaastike kitsi looduse endana; Burgoses, funktsionaalse katoliikluse turvalises, varuvõimalusteta provintsiikeskuses, sellel Hispaania Põltsamaal, mis vananeb mõttega, et kunagi – kuni Kolumbuse kuulsa retkeni meretaguste juurde – oli ta kuningriigi esimene linn ja seejärel, 450 aastat hiljem, nagu korraks unest ärgates, ka Franco Uue Vana Hispaania esimene keskne tugipunkt; olen teda oodanud veel mõnes väiksemas kohas, aga tekst ei käivitu. Hispaania algust pole. Kitsist ja katoliiklusest minu Hispaania ei alga. Burgose Põltsamaa-unistusest samuti mitte, sest nagu peatselt selgub, elavad samalaadi kuldseis unelmais ka Toledo, Valladolid, Sara-gossa, Córdoba, Sevilla, Granada, Barcelona ja jumal teab veel mitu linna. Kohati näib, et Hispaania on täis kuningriikide ja kalifaatide pealinnu. Paaegu kõik on saanud olla kord valitsejad, paljudel väikestel linnadel on oma suur minevik ja paljudel suurematel midagi häbelikkust tekitavat eluloos. Mida enam Hispaanias ringi käia, seda enam see polütsentrismi-tunne süveneb. Lõpuks on selles lausa midagi uhket ja liigutatavat. Keegi ei kannata alaväärsuse all, sest elatakse mütoloogilises, nõrga ajatajuga ruumis, kus kord olnu on vaid meenutus sellest, mis ei saa muutuda olematuks. Córdoba on seesama linn sellesama koha peal, mis kalifaadi ajal, sellesama jõe ja päikese, nendesamade majade ja veiniga, ning järelikult on ta seesama linn mis muiste. Toimib armastuse printsiip – tekkinud eimillestki, ei tühista teda mingi võim, temas ei saa, temas ei ole võimalik pettuda. Córdoba on pealinn ja selleks ta ka jääb. Nagu Toledo, Valladolid, Saragossa, Sevilla, Granada, Barcelona ja need teised. Armastajad saavad tuhaks, aga tuha armastus ei raue. Raugematult armastavat tuhka on täis kogu Hispaania, see hõljub linnade kohal ja sõidab sisse kõrbest, tuhk, mis ei jahtu – Hispaania värv.

See on seesama sõnum, mida kuulutas suur must Francisco de Quevedo: *polvo serán, mas polvo enamorado* – ‘nad tuhaks saavad, kuid tuhk jääb armunuks’. Ei mingit panteismi ja kõiksusse sulamist, üksnes iga hinge isiklik materiaalne jäävus, olgu tuhanagi, aga siis tuhana, mis teistest erinev, olgu gaasinagi, aga siis kui pilv, mis püsib koos viimsepäeva laupäevani.

Seesama on üks suures armastuses ja baski anarhismis. Hispaania väiksemate linnade kuningriiklik teadvus oli minu esimene kokkupuude donkihhotlusega. Don Quijote nägi kõrtsides losse ja talutüdrukuis printsesse. Ajaliku inimese jaoks on see meeltesegadus, *day-dream*. Igavese, mütoloogilise jaoks – ainus eetika. Hispaanias on nii palju füüsilist alust donkihhotismiks. Juba see lõõmav, ajalukku naelutatud päike. Ja siis nendesamade nõndanimetatud väiksemate linnade meeletult uhked katedraalid ja kuningalossid, *alcázar*’id. Arhitektuurilised elevantismid kõige aukartustäratavamais mõttes, mis vaid puhatavad aja kaduvuse üle. Jah, kaugelt vaadates on Hispaania kompaktne nagu granaatõun, kõike koju toova pealinnna Madriidiga täpselt oma südames. Kohale jõudes selgub, et Hispaania on riikide, rahvaste, mentaliteetide unioon. Pärast seda kogemust tõrgub mu keel ütlema, et olümpiamängud aastal 1992 toimusid Barcelonas, Hispaanias. Ei, need toimusid Kataloonias, selle pealinnas Barcelonas. Või lihtsalt Barcelonas. Barcelona on midagi muud kui Madrid või Toledo.

Kust algab Hispaania? Hoolimata Barcelonast peaks ju temagi olemas olema? Plaza Mayor on suur nagu elu, kuid tal on kindel patriarhaalne raam, arkaadid ja aknad, arkaadid ja aknad vuravad sinust kaunis rütmis eemale, kuid kohtuvad kunagi taas seal väljaku teises otsas, päikeseloojangu taga, sest varem sa sinna ei jõua; siis, kui sa oled juba suureks saanud ja täiskasvanu. Hispaania linnades on palju väljakuid, millel saaks kogu oma lapsepõlve veeta. Ma usun, et see kõlab peaaegu nagu gregeriia. Kuid gregeriia ei ole pikema teksti algus. Millest alustan oma juttu, mis ütleb, et minagi olin kord Hispaanias? Arkaadid ja aknad, arkaadid ja aknad... Arkaadia. *Et in Arcadia ego. Et in Hiberia ego.* Hispaania keeles ma seda veel öelda ei julge ja pole kindel, kas oma vaegkeelsusest selle teksti jooksul vabanengi. *Et in Hiberia ego.* Nii nagu Friedebert Tuglas, nii nagu Johannes Barbarus, nii nagu Jüri Talvet, nii nagu Ilmar Külvet. Talvet-Külvet, Külvet-Talvet. Nagu su oma lell.

J. Undusk, „Hispaania. Muljeid ja meenutusi“, Tallinn 1969. Seda raamatut ei kirjutanud ma kümneaastaselt. Ma lehitsesin teda kümneaastaselt kui oma esimest Hispaania-raamatut. Lell kinkis. Mõnus väike formaat, hea tasku pista ja lugemisest unistada. Lugesid mitte pooltki nii mõnus kui tasku pistes ja lugemisest unistades. Franco ja Hitler kätt surumas. Liiga palju ajalugu. Liiga palju Nõukogude Liitu. Liiga vähe meelelist terrorismi. Lell kinkis ka paksu ja eksootiliselt lõhnava Alicante provintsi hotellide käsiraamatu. Hispaania paber, sellist meil ei toodetud. Hiilgavalt köidetud ja filigraanselt täis trükitud raskete poognate melu. Ei ühtegi pilti, aga palju meelelist terrorismi. Tugevat merevee lõhna. Rasket soolatud vetikate lõhna. Sedasama, mida tundsin hiljem Barcelona lähistel.

Teekond Hispaania (mitte iial ei hakka ma ütlema Hispaaniasse, sest Tuglas on lühikese sisseütleva vanatestamentliku kaanonina kinnistanud, pealegi kõlab see nagu pärisnimi, nagu koht, kuhu argipäevast hälbida: teekond Hispaania, kohvik Mauretaania – teekond kui sakraalne ruum), teekond Hispaania on eestlase viimne kohtumine Võõraga, kelle võõrus ei ole veel ületamatu. Kelle võõrusse ei neelduta, vaid kelle võõrus annab radikaalse, teravnurkse tagasipeegelduse. Teekond Eestist Hispaania on teekond mööda diagonaali ja teekond mööda diagonaali märgib radikaalset liikumist eesmärgile. Kui tahate teada, mis ma mõtlen, siis heitke pilk Euroopa kaardile. Kirdest edelasse viib paremakäelise inimese radikaalne tee iseenesesse.

Lapsepõlvest peale on mind vaevanud küsimus, kas peeglis on rohkem peeglit või peegeldust. Vanemad ütlesid, et iseenesestki mõista peegeldust. Peegel on seesama maailm, ainult et tagurpidi. Koolis õpetati, et ideaalne peegel on täis peegeldust. Ülikoolis oli see lausa dogma, et peegeldust. Kes ütles, et peegel on täis peeglit, see kuulus piiskop Berkeley kodumaavaenulikkude parteisse ja saadeti ülikoolist sõjaväkke elu vastupeegeldusi koguma. Ise tundsin ma oma egotsentrismis sageli, et peegel on vaid edev vanamees, kes manipuleerib maailmaga oma kapriiside rütmis. Aga selles vanamehelikus edevuses oli ka midagi väga sotsiaalset. Peegel on sotsiaalseim olend, keda ma tean. Peeglisse kistuna ei olnud mina enam mina, vaid vastus mingile sotsiaalse suunitlusega küsimusele. Peeglike seina peal vastas küsimustele mõnikord meeldivalt ja mõnikord ebameeldivalt. Peegel julgustas mõnikord õue minema ja sundis mõnikord toa nurka sulguma.

Mitte miski pole mulle veel teada andnud, et need mäed, see selja taha jäänud vahune Biskaia laht, see elevantlikult paisunud kehaosana mõjuv katedraal keset Burgose linna on minu üks ja ainus kord Hispaania. Seisan Plaza Mayoril, Euroopa suurima veinimaa filosoofilisima linna kuumusest kollendaval väljakul. Kui silmad

kinni panna, võiks miski millegipärast olla nagu Moskva. Kusagilt kaugelt üle platsi, nagu stepi rannalt, peaks kumama generalissimus Francisco Franco nägu. Palju tähtsaid mehi vaatab vastu reljeefkujutistelt väljakut ümbritsevail seintel. Franco oma tunneb enamasti selle järgi ära, et ikka on keegi sinna taskus salaja kohale toodud sitta peale loopinud või ketšupit pritsinud. Roosa krepp-paberi varju peidetud ämbrist mörti heitnud, parimal juhul medaljoninäo kurde täkkinud. Ma ei usu, et see saab olla ainult põlgus, mis sunnib sitta ennastületavalt taskus kandma või kivitäkkinemise rasket tööd tegema. Selles on ka mingit lapselikku, vastutustundetut viha oma armastatud isa vastu. Ma pole aru saanud, ega saa vist kunagi aru, mida tähendas hispaanlastele Franco, see sõjalise diktaatori rüüsse varjunud kuningas. Vaid tugev kuningas suudab Hispaanias nii kaua võimul püsida, ligi nelikümmend aastat. Mees, kes määras Juan Carlos Esimese Hispaania järgmiseks kuningaks, jättes enese eluaegseks regendiks. Franco, katoliikliku monarhismi taastaja, jesuiitliku allumisrõõmu ja kristliku abielupuhtuse kaitseingel. Hoitud ja kardetud. Tunnen vere lõhna. Nüüd peaks humanist alustama vestlust Franco ohvrite verest. Aga see on palju vanem vein kui Franco ohvrite oma. See on kuumuses kivide vahelt õhkuv härjavere-ekstrakt.